

Biserka Šušnjić
viša savjetnica Agencija za odgoj i obrazovanje

KNJIŽNIČNI ODGOJ I OBRAZOVANJE U NASTAVNOM PLANU I PROGRAMU OSNOVNE ŠKOLE

U Nastavnom planu i programu za osnovnu školu iz 2006. godine prvi put je odgojno-obrazovni rad koji ostvaruje školski knjižničar dobio svoj naziv i zasebno mjesto, neovisno o bilo kojem nastavnom predmetu, ali s neophodnom kroskurikularnom korelacijom i različitim mogućnostima interdisciplinarnog ispreplitanja.

Radi se o programu Informacijska pismenost i poticanje čitanja, koji dobro osposobljenom knjižničaru svojom prilagodljivošću omogućuje da školska knjižnica bude informacijsko, medijsko i komunikacijsko središte škole, naravno, pod uvjetom da standardi prostora i opreme odgovaraju potrebama. Takva knjižnica bit će potpora za nastavne i izvannastavne aktivnosti, za kvalitetno provođenje slobodnog vremena učenika, za istraživačko učenje, kritičko razmišljanje, razvoj kreativnosti, socijalnih vještina učenika, a svojim ugodnim ozračjem uvelike će pridonijeti da se svi u školi osjećaju dobro.

Cilj programa prvenstveno je da osigura pristup izvorima informacija i znanja te tako omogući učeniku aktivno učenje, ali osobito se naglašava i poticanje kreativnosti u svakoj prilici te potreba da se odgoje učenici koji će uživati u čitanju i koji će biti spremni cijeloga života čitati da bi učili i bili aktivni članovi demokratskog društva.

Školski knjižničar najvažniji je za uspješno ostvarenje ovoga programa. Kao suvremeno obrazovan profesionalac, on je vješt komunikator između korisnika i knjižničnih informacijskih izvora, dobro poznaje korisničke potrebe i potiče samostalnost učenika i kreativna rješenja. Prihvaća učenike i učitelje te roditelje kao partnere na zajedničkom poslu i koristi se prednostima timskog rada.

Knjižnica može biti metodičko središte škole za metode djelotvornog učenja, kojima je cilj uspjeh za svakoga učenika. To su, npr. istraživanje, rješavanje problema, informacijska pismenost (razumijevanje i uporaba informacija - klasični izvori, suvremena

tehnologija), stvaralačko i kritičko mišljenje; cjeloživotno učenje (snalaženje u knjižnicama, elektroničkim bazama podataka ...)

Jedan od bitnih razloga za programske promjene u osnovnoj školi bio je opći dojam o preopterećenosti učenika.

Timskim radom postiže se bolja povezanost u kraćem vremenu, a sljedeće aktivnosti osobito su prikladne za uključenost knjižničara:

- zajedničko planiranje tema
- realizacija nastavnog sata sa zadanom temom
- izrada referata ili uradaka o zadanoj temi
- provođenje projekata
- uvodni satovi iz pojedinih predmeta, tema ili cjelina
- organiziranje predavanja i radionica za učenike, učitelje ili roditelje...
- satovi sinteze iz pojedinih cjelina i prezentacija projekata.

Knjižnične djelatnosti su:

1. Neposredna odgojno-obrazovna djelatnost
2. Stručno-knjižnična djelatnost
3. Kulturna i javna djelatnost

Pravo na informacije i zadaća knjižnice da osigura pristup izvorima informacija (intelektualno i fizički) temelj su knjižničkog odgoja i obrazovanja.

Odgojno-obrazovne zadaće mogu se ostvariti ili izravno (korisnik – knjižničar), ili neizravno (suradnja u pripremi i ostvarenju odgojno-obrazovnih aktivnosti).

Knjižnica će poslužiti kao izvor informacija za:

- Referate, seminarske radove, domaće zadaće, veće projekte
 - Predavanja i radionice za učitelje i roditelje
 - Radionice za djecu s teškoćama u čitanju i pisanju
 - Programe grupa slobodnih aktivnosti (voditelji drugi učitelji).
- Najčešći oblici aktivnosti su:
- Radionice (skupine učenika, razredni odjeli, individualno, učenici s posebnim potrebama)
 - Nastavni dan u školskoj knjižnici
 - Izložbe, preporučni popisi

- Susreti sa zanimljivim osobama
- Predavanja, tribine, radionice za učenike i / ili roditelje, predstavljanje knjiga
- Čitateljski klubovi
- Projekti

Mnoga dječja prava mogu se ostvariti uz pomoć knjižnice, kao npr.:

- Pravo na obrazovanje, pristup informacijama, izražavanje mišljenja i osjećaja, odlučivanje
- Informiranje o pravima i zaštiti prava
- Pravo na predlaganje i izbor sadržaja, metoda i oblika rada

Osnovna je zadaća knjižničkog odgoja i obrazovanja: poticati potrebu za pisanim izvorima i ostalim vrstama knjižnične građe, razvijati čitalačke vještine i navike te osnove informacijske pismenosti i informacijske vještine koje su preduvjet za učinkovito pretraživanje informacija. U svemu je iznimno važna svijest o informacijskim i čitateljskim potrebama.

Na području razvoja samostalnosti učenika knjižnica će dati osobit doprinos kroz:

- Snalaženje u uporabi informacijskih izvora
- Poznavanje knjižnica (građa, klasifikacijska načela, katalozi, bibliografije, referentne zbirke...)
- Čitateljske vještine
- Informacijsku pismenost
- Odgoj budućeg građanina, koji je: aktivan, obrazovan, humanist, komunikacijski vješt, poznaje prava – preuzima odgovornost, društveno aktivan.

Knjižnična informacijska znanja treba planirati i programirati s drugim područjima u nastavnom planu i programu, pratiti ostvarenje, vrjednovati rezultate i ugraditi ih u nove planove. Na temama iz područja informacijskog odgoja i obrazovanja treba omogućiti učenicima da steknu znanja, sposobnosti, vještine, stavove i vrijednosti kao temelj za učenje cijeloga života. Odabiru se metode poučavanja koje aktiviraju učenike i omogućuju izbor (učenje na informacijskim izvorima, projektna metoda, istraživačko učenje, višesmjerna komunikacija ...).

Timski rad s učiteljima i učenicima u planiranju, provođenju, bilježenju i vrjednovanju projektnog ciklusa obrazovanja osigurati će međupredmetno povezivanje, uporabu različitih medija...-istraživačko učenje pretpostavlja informacijsku pismenost.

Realizacija programa knjižničnog odgoja i obrazovanja za knjižničara podrazumijeva slobodan izbor broja i redoslijeda tema, ovisno o sposobnosti i znanju učenika i o uvjetima rada, ali način realizacije treba aktivno uključivati učenike, poticati njihovu znatiželju i kreativnost. Sadržaji programa mogu se izvoditi u školskoj knjižnici, informatičkoj učionici, razredu, višenamjenskom ili nekom drugom prostoru u školi ili izvan nje.

Vrjednovanje i samovrjednovanje ostvarenja programa za knjižničara znači provjeru koliko je uspio biti knjižničar koji poticajno djeluje na razvoj učenika, koliko učenik ima potrebu učiti, razvijati svoje mogućnosti i zadovoljavati svoje interese te je li i koliko pridonio učenikovoj pozitivnoj slici o sebi.

Tijekom razumijevanja odgojno-obrazovnog procesa postavljaju se pitanja:

- Jesu li planirani zadaci u funkciji zadovoljavanja potreba i interesa učenika, razvojno orijentirani (socijalizacija, emocije, kreativnost ...)?
 - Kako su zadaci operacionalizirani (izgradnja samopouzdanja; imati potrebu učiti...)?
 - Kakvo je okruženje (poticajno, razvojno; kakva su sredstva i pomagala pripremljena, koliko su ih učenici iskoristili, jesu li poticani da ih iskoriste..)?
 - Jesu li poruke jasne, a verbalna i neverbalna komunikacija usklađene?
 - Kakav je odnos prema učeniku (odgovara li se na napredak učenika JA-porukama)? – razine: učitelj, učenik; poticanje učenika na suradnju; pitanja otvorenog tipa, problemska pitanja.

Proces učenja treba učiniti vidljivim, tj. dokumentirati ga, da učenik dokumentira promjene: što mu je važno, što je naučio, da vodi otvorene bilješke jer to sve utječe na njegovu sliku o sebi.

Ako učenik rješava probleme, ako mu učitelj daje mogućnost da sam rješava probleme i ako mu daje individualizirane povratne informacije, razvijati će samopoštovanje.

Upotrijebljeni materijali procjenjuju se prema:

- Otvorenosti
- Primjerenosti (preteško / prelagano)
- Raznovrsnosti
- Količini

Kvaliteta komunikacije vrjednuje se i pojedinačna i grupna: kako se surađuje, tko je izvor informacija – učitelj, učenici međusobno...)

- Vještina učenika u komunikaciji: infomiraju li se međusobno, pitaju li, zaključuju li, rješavaju li probleme?

- Potiče li nastavnik komunikaciju, usmjerava li učenika prema učeniku; koliki je postotak uključenosti učenika - je li netko zane-maren, neaktivan?

- Kakav je emocionalni aspekt komunikacije: JA-poruke (pre-poznaje se odnos nastavnika prema učeniku, npr. "Jako sam zadovoljan!", "Što misliš da bi još mogao napraviti? Ja sam zadovoljna, jesi li ti zadovoljan? (NE: to nisi ...DA: to jesi ..., a možeš li još ...)

- Uvažavaju li se inicijative i mišljenja učenika? (poticanje)
- Uvažavaju li se potrebe? (kreativno ih zadovoljiti!)

Procjena kvalitete počinje operativnim i zornim određivanjem ciljeva i očekivanja s obzirom na sadržaje, razine obrade, vještine i sposobnosti. Očekivanja trebaju biti opisana aktivnostima učenika koje se mogu izravno pratiti i mjeriti.

Program knjižničnog odgoja i obrazovanja temelji se na načelima suradnje, timskoga planiranja i ostvarenja zadaća, a pretpostavka je osiguranje standarda prostora, opreme i radne norme profesionalnog knjižničara. Kroz rad na izvorima učenici se osamostaljuju i osposobljuju za cjeloživotno učenje.

Literatura:

- Čitanje i pisanje za kritičko mišljenje, 2006. – program edukacije
- Nastavni plan i program za osnovnu školu, Zagreb : Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH, 2006.
- Znanjem do znanja : prilog metodici rada školskoga knjižničara / J. Lovrinčević, D. Kovačević, J. Lasić-Lazić, M. Banek- Zorica. Zagreb, Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu, 2005.